

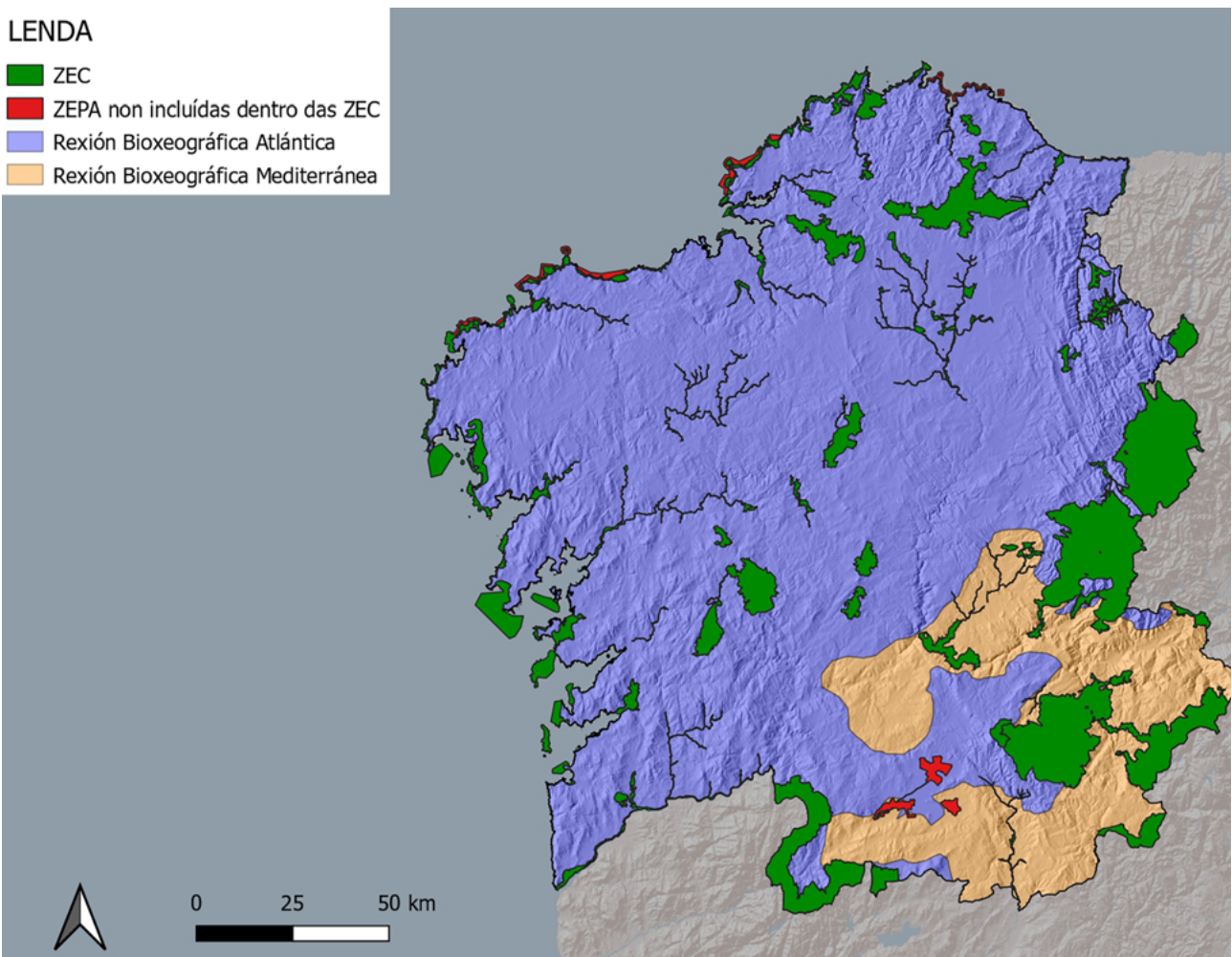
Análise estratéxica da xestión da Rede Natura 2000 en Galiza

Antón Fernández Piñeiro*

A Rede Natura 2000 é a ferramenta máis importante para a conservación da biodiversidade a nivel europeo. Nacida hai máis de trinta anos a partir das directivas Aves e Hábitats, esta rede coherente de espazos naturais protexidos non está libre de atrancos. A través dunha análise dos principais elementos que dificultan a súa aplicación, no presente artigo estudamos o paradigmático caso da implementación da Rede Natura en Galiza. Finalmente, ofrecemos unha serie de claves que axuden a comprender a complexidade dos conflitos socioecolóxicos que existen arredor da Rede Natura.

LEENDA

- ZEC
- ZEPA non incluídas dentro das ZEC
- Rexión Bioxeográfica Atlántica
- Rexión Bioxeográfica Mediterránea

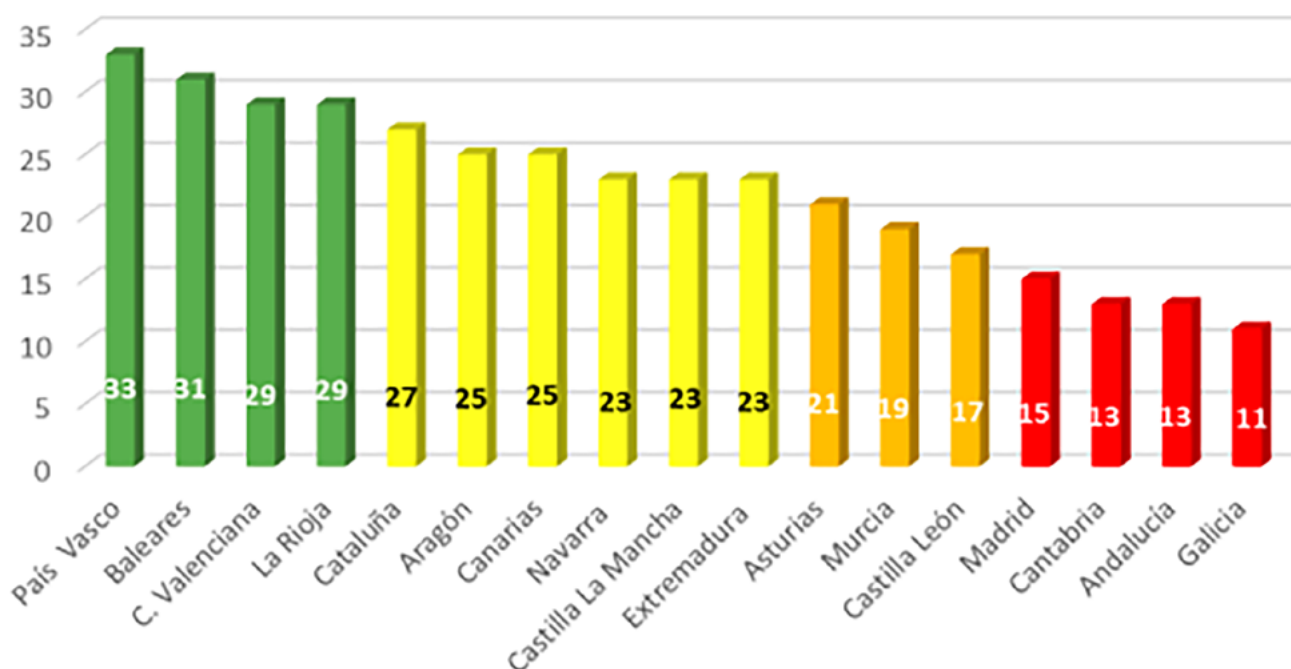
Rede Natura Galega 2000 · Antón Fernández

Introdución e contextualización da problemática

A Rede Natura 2000 é unha rede coherente de espazos naturais protexidos xurdida en 1992 a nivel europeo como resultado da aprobación da Directiva Hábitats e da existencia previa da Directiva Aves. Cada Estado europeo ten a responsabilidade de elaborar a súa propia Rede Natura seguindo as directrices europeas e, no caso de España, as Comunidades Autónomas son as encargadas de xestionar practicamente todo o relacionado coa Rede Natura 2000. Isto inclúe a elaboración das listas de especies e hábitats prioritarios e de interese comunitario así como o seu seguimento, a aplicación das medidas de conservación ou a ava-

liación dos impactos sobre a Rede Natura 2000, entre outras cousas.

En xeral, a implementación da Rede Natura en España foi moi positiva, xa que é o Estado europeo coa maior superficie protexida en termos absolutos (22.36 millóns de hectáreas protexidas e 27% de superficie continental), aínda que asimétrica. A Galiza, malia posuír unha riqueza biolóxica moi importante debido ao seu carácter de ponte entre as rexións bioxeográficas Atlántica e Mediterránea, é a Comunidade Autónoma que menos contribúe á Rede Natura de todo o Estado español cun pírrico 11.96%¹. A pesar das propostas de ampliación da rede no 2008 e 2011, e incluso a partir da aprobación do

Gráfica con histogramas da puntuación no naturómetro elaborado por WWF España · WWF España

Plan Director da Rede Natura 2000 de Galiza en 2014, a talla non medrou e hoxe ocupa a mesma extensión que no 2004, a pesar de estaren gran parte das áreas candidatas a ampliar a Rede Natura ameazadas por proxectos industriais de diversa índole, onde cobra especial relevancia a actual vaga eólica que se está a espallar polo territorio galego.

Análise dos obxectivos do Plan Director

O Plan Director é o documento legal de referencia para a planificación e xestión da Rede Natura 2000 en Galiza. Un dos principais problemas relacionados co Plan Director é que, ao ser un documento único que pretende responder ás necesidades de todos os espazos naturais protexidos da Galiza, falla na concreción dos obxectivos de conservación, como sinala o Marco de Acción Prioritaria para Galicia e a propia Comisión Europea². No 2016, a organización conservacionista World Wildlife Fund elaborou un informe sobre a calidade dos plans de xestión de cada Comunidade Autónoma e o resultado fala por si só: a Galiza conta co peor plan de xestión da Rede Natura, xa que este non identifica correctamente as ameazas, os obxectivos de conservación adoecen de ser demasiado xenéricos e as medidas de conservación resultan moi superficiais por non garantir a protección dos hábitats e especies de interese comunitario³.

Análise da xestión efectiva

A xestión efectiva refírese á avaliación do estado de conservación dos hábitats e especies protexidas pola Rede Natura, así como á descrición das presións que se exercen sobre estas. Porén, o Plan Director non ofrece esta avaliación nin existe un seguimento da Rede Natura galega con datos abertos ao público aos que acceder para contrastar a eficacia das medidas de xestión. Por motivos de espazo, limitarémonos a sinalar os catro principais elementos de orixe antrópico que afectan a biodiversidade galega, co traballo de De Luaces, Schröder e Møller⁴ como base, a saber: os incendios forestais

e a eucaliptización do territorio, a actual vaga eólica que ameaza gran parte das áreas candidatas a ampliar a Rede Natura, as explotacións mineiras incluso dentro da propia rede e a intensificación dos usos agrícolas e construtivos.

Análise da xestión intencional

Neste punto analizamos o rol que xogan os actores implicados a favor de acadar os obxectivos de conservación, e describimos para iso a acción levada a cabo a nivel político. Non é aventurado afirmar que a gobernanza por parte da administración pública galega é negligente no que á protección do medio ambiente se refire, principalmente debido a unha clara falta de vontade política na aplicación da Rede Natura.

"Os sectores mineiro, enerxético ou pasteiro xogan un rol decisivo na toma de decisións pública sobre a conservación da biodiversidade"

Como se mencionou anteriormente, a talla da superficie ocupada pola Rede Natura é un dos elementos máis penosos. Cun 11.96%, Galiza destaca pola cola do Estado e é a Comunidade Autónoma coa menor cobertura, tanto na porcentaxe relativa ao total da rede como en cada unha das demais figuras de protección. O Marco de Acción Prioritaria (MAP) para Galiza sinala como unha prioridade "moi elevada" o aumento da superficie da Rede Natura para mellorar a representatividade dos tipos de hábitats das rexións bioxeográficas atlántica e mediterránea, como tamén denunciara a Comisión Europea. Se Galiza aínda non conta cunha Rede Natura similar en termos de superficie respecto aos outros

territorios do Estado é debido á paralización das dúas propostas de ampliación que se intentaron facer. A primeira, do ano 2008, pretendía chegar a un 18% de superficie protexida e trunouse debido ao cambio de goberno. Xa no 2011, a segunda proposta de ampliación da Rede Natura foi reducida ata o 15%, mais finalmente tamén se retirou e o proceso culminou no Plan Director de 2014, que abrangue a mesma extensión que no ano 2004. Hoxe en día o propio MAP asegura que dende a administración pública se está a traballar nunha nova ampliación, pero non ofrece datas a este respecto e os precedentes non son esperanzadores.

"Os Pagos polos Servizos Ecosistémicos (PSE) son unha solución axeitada para lidar cos conflitos entre a conservación e o uso dos espazos protexidos"

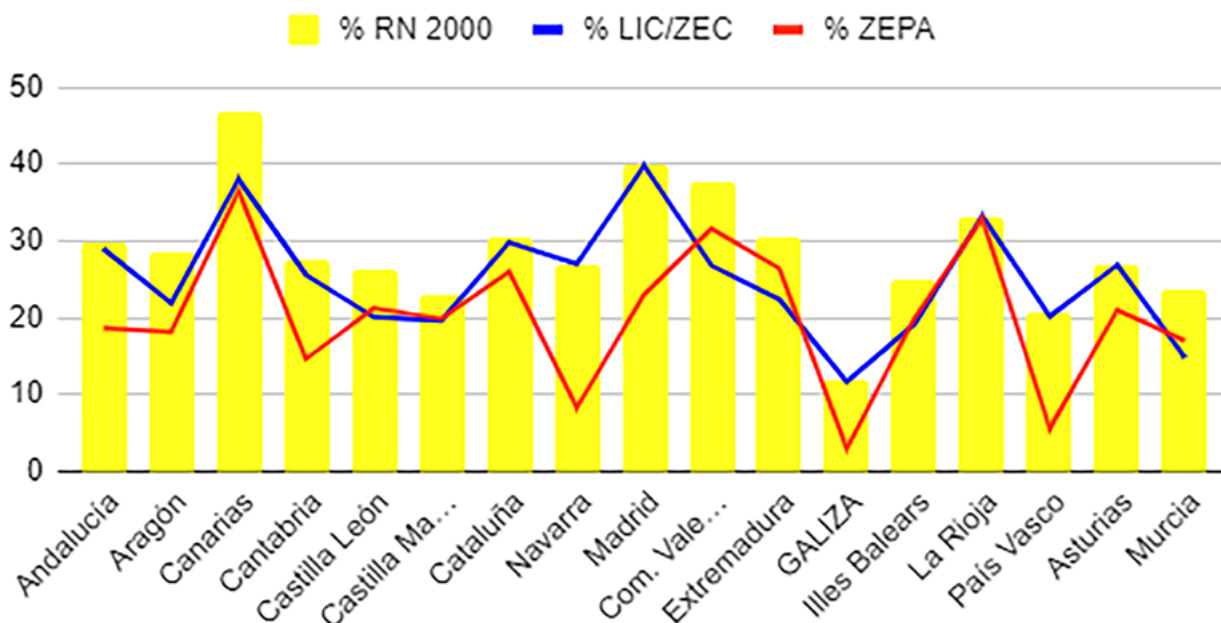
En relación co punto anterior atopamos unha das claves da interpretación da problemática: a interferencia dos *lobbys* industriais na xestión do patrimonio natural. Dende o sector mineiro ata o enerxético, pasando polo pasteiro, estes actores xogan un rol decisivo na toma de decisións pública sobre a conservación da biodiversidade. Nun primeiro lugar, a patronal mineira xa presentara un recurso contencioso-administrativo durante a fase de declaración da Rede Natura ao considerala excesiva por deixala nun estado de indefensión. Este mesmo argumento está sendo utilizado hoxe en día por empresas do sector eólico que ven tumbados algúns dos seus parques proxectados en áreas candidatas á ampliación da Rede Natura ao fragmentar ilegalmente macroproxectos ou non someter correctamente á información pública os seus informes sectoriais. Un caso que exemplifica á perfección a influencia que exerce a industria é que unha

das empresas implicada neste proceso, Greenalia, conta dentro das súas filas coa ex-conselleira de Medio Ambiente da Xunta de Galicia entre 2015 e 2018, Beatriz Mato.

Non se pode obviar tampouco a realidade hiperfragmentada da propiedade da terra en Galiza, xa que dificulta moito as actuacións en prol da conservación da biodiversidade, ao facerse moi complicada a coordinación entre a administración pública e os milleiros de pequenas persoas propietarias implicadas. Non obstante, é necesario resaltar que a Rede Natura non é unha ferramenta que bloquee toda intervención sobre o medio, xa que os propietarios con terreos que pertencen a esta figura de protección contan cunha maior facilidade para conseguir distintas axudas dos fondos europeos. Probablemente a estratexia de comunicación fallou á hora de informar e sensibilizar ás persoas propietarias dos beneficios dos que dispoñen, mais isto trócase nunha nimiedade se ollamos o problema dunha maneira máis estrutural. Ás políticas de marxinalización do rural que recortan servizos públicos básicos intensifican o seu abandono, o que en última instancia desemboca na perda de explotacións de intensidade intermedia que xeran mosaicos na paisaxe e favorecen a biodiversidade.

Diagnóstico estratéxico da problemática

En definitiva, gran parte dos problemas derívanse dunha clara falta de vontade política na aplicación desta ferramenta de conservación ambiental debido principalmente á interferencia dos intereses industriais na toma de decisións públicas, ademais doutros elementos de carácter máis estrutural na economía galega. A raquítica implementación da Rede Natura tradúcese de maneira directa na perda global de biodiversidade e dos seus servizos ecosistémicos asociados dos que dependemos. Alén disto, potencialmente poderíamos perder a confianza como sociedade sobre a propia necesidade de ter unha rede de espazos naturais protexidos que non funciona como debería se non se mellora a súa xestión nun curto prazo.

Porcentaxes da superficie ocupada pola Rede Natura en España por Comunidades Autónomas · Gráfico a partir dos datos de Fernández (2020)

Escribenta das canaveiras · Ramsés Pérez

A nivel da xestión pública do patrimonio natural, o primeiro e ineludible paso é a ampliación da Rede Natura. O horizonte europeo para 2030 é o de acadar un 30% de espazos naturais protexidos na Unión Europea, polo que os esforzos se terían que redobrar neste sentido. Sen unha axeitada proporción da superficie protexida, unha gran parte do territorio atópase nun serio estado de indefensión xurídica fronte ás presións e ameazas identificadas no apartado relativo á xestión efectiva.

Como sinala o MAP, é dunha prioridade moi elevada aumentar de maneira considerable o orzamento dedicado á conservación, tanto a nivel de monitorización como de planificación. O seguimento regular e sistemático das especies e hábitats protexidos constitúe a base para avaliar o estado da Rede Natura e así poder elaborar e implementar plans de xestión específicos para as especies e espazos pertencentes á Rede Natura. A modo de ilustración, actualmente só 3 - oso pardo (*Ursus arctos* L.), galápagos europeo (*Emys orbicularis* L.) e escribenta das canaveiras (*Emberiza schoeniclus* L. subsp. *lusitanica* Steinbacher) - das 75 especies que presentan en Galiza un estado de conservación cualificado como En Perigo contan co seu correspondente Plan de Recuperación aprobado e, das 126 tipificadas como Vulnerables, só a pílula das dunas (*Charadrius alexandrinus* L.) conta cun Plan de Conservación.

Ademais, tendo en conta o particular réxime da propiedade da terra en Galiza e o fenómeno social do abandono rural, faise necesario elaborar fórmulas alternativas na xestión do territorio que aborden esta problemática dun xeito máis global. Alén doutras medidas necesarias,

os Pagos polos Servizos Ecosistémicos (PSE) resultan ser unha solución moi axeitada neste contexto para lidar cos conflitos entre a conservación e o uso dos espazos protexidos. Por unha banda, acórdaselle un prezo real no mercado aos servizos sociais que producen os ecosistemas para protexelos e restauralos grazas a contratos establecidos cos propietarios da terra e, pola outra, xera valor e axuda a fixar a poboación no rural, o cal é clave para evitar unha intensificación dos manexos.

Para concluír, moitos dos elementos identificados como mellorables nesta análise son de fácil identificación e existen solucións ao respecto, mais para trocar a dinámica de explotación do medio nunha vontade política de conservación contundente é necesario un cambio profundo na nosa visión del, comezando por esixir ás nosas institucións públicas que cumpran de maneira efectiva as leis que o protexen.

Notas

1 FERNÁNDEZ, Hugo Morán. Una Mirada a la Red Natura 2000◀ en España.

2 Marco de Acción Prioritaria (MAP) para Natura 2000◀ en Galicia.

3 WWF. Evaluación de la calidad de los planes de gestión de Red Natura 2000 en España.

4 De Luaces, A., Schröder, K., & Møller, J. (2020). Espacios Naturales en Galicia: Un análisis diacrónico de las distintas categorías de protección y de la eficiencia de estas para afrontar el reto de la pérdida de Biodiversidad. Recursos rurales: revista oficial do Instituto de Biodiversidade Agraria e Desenvolvemento Rural (IBADER), (16), 57-97.

*Antón Fernández Piñeiro. Biólogo.